

УДК.323.212

**АНТИАМЕРИКАНИЗМ ТА ДЕВЕЛОПМЕНТАЛІЗМ – ОСНОВИ
СУЧАСНОЇ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ****Тетяна Бессараб**

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки,
вул. Університетська 1, 79000, Львів, Україна
e-mail: btv.120390@mail.ru*

Проаналізовано сучасні тенденції політичної діяльності інтеграційних об'єднань країн Латинської Америки. Виявлено, що головні напрями їхньої діяльності – антиамериканізм та девелопменталізм, які актуальні в діяльності МЕРКОСУР, УНАСУР та ЕКЛАК і стають потужною основою для зміцнення усього континенту.

Ключові слова: Латинська Америка, девелопменталізм, антиамериканізм, ібероамерика.

Латиноамериканські країни, де відбувається процес трансформації й утвердження демократичних форм правління суттєво різняться від інших, які розвиваються тим самим шляхом. Відмінності латиноамериканського вектора розвитку полягає в особливостях діяльності їхніх основних інтеграційних угруповань та загальних ідеях, котрих дотримуються держави всього континенту Латинської Америки.

Тривалий час Латинська Америка перебувала на периферії світових процесів. Її називали “заднім двором” США, і Вашингтон втручався у внутрішні справи сусідніх країн, що за доктриною Монро належали до сфери його інтересів. Так, формально це були суверенні держави, але остаточно звільнитися від зовнішнього впливу їм не вдавалося. І лише в останні роки мрія С. Болівара, Ф. Міранди, Х. Марті й інших латиноамериканських борців за незалежність почала втілюватися в життя.

Різноманітні латиноамериканські профспілки, безземельні селяни Бразилії, шахтарі Чилі та Аргентини, індіанці Болівії й Еквадору об'єднали зусилля в боротьбі за свої інтереси. Колишній робітник металург і профспілковий активіст Л.Лула став президентом Бразилії, ще один профспілковий лідер і етнічний індіанець Е. Моралес очолив Болівію. З 2001 р. у Латинській Америці почали проводитися всесвітні соціальні форуми, континент поступово перетворився на центр антиглобалістського руху.

Провал економічних програм структурного регулювання, ініційованих Всесвітнім банком у 90-х роках, остаточно розвіяв міф про неоліберальне диво, що призвело до так званого лівого повороту в Південній Америці. Нездатність правих режимів впоратися зі системною кризою дала змогу прийти до влади таким лівим популістам, як У. Чавес, М. Селайя, Р. Корреа і Е. Моралес. Безперечно, їхні дії не вписувалися в логіку класичного соціалізму, що асоціюється з ученням К.Маркса і радянським ладом. Невипадково публіцист Х. Дітріх назвав курс венесуельського каудильйо У. Чавеса “соціалізмом XXI ст.”. Нові лідери не тільки відкидають капіталістичні підвалини і борються з неоімперіалізмом, а й переглядають ставлення до догматів політики, відроджують місцеві звичаї та культуру, виступають за екологічну свідомість і багатополарний світоустрій[1]. Велике значення для них має культурна ідентичність. І в цьому сенсі дуже показово, що латиноамериканські політологи все

частіше використовують вислів *Nuestra America* (Наша Америка) [11] замість звичної Латинської Америки. Цей термін, до речі, вперше в обіг ввів прем'єр-міністр Наполеона III П.Шевальє, який намагався довести, що метою французької інтервенції є захист інтересів католиків-латинян. Сьогодні використовують термін "Ібероамерика", який акцентує на історичному зв'язку країн континенту з Іспанією та Португалією.

Колись у Латинській Америці була популярна теорія екорегіоналізму. Болівія, наприклад, різко критикувала проект західних країн стовсовно введення податку на викиди шкідливого виробництва, заявивши, що самі вони свого часу нещадно експлуатували природні ресурси, а тепер, перейшовши до новітніх високотехнологічних типів виробництва, хочуть перекласти тягар відповідальності на держави "третього світу". Відмова від капіталізму (болівійська концепція *Sumakawsay*, біоплюралізм)[8], опора на традиційні цінності, визнання різноманіття (багатонаціональні держави й автономії), контрегемоністська риторика, курс на самовизначення і деколонізацію – відмінні ознаки латиноамериканського інтеграційного проекту. Його ідеологи намагаються враховувати досвід європейських народів. До речі, для ібероамериканців значні переваги – це спільні мова (хоча в Бразилії й розмовляють португальською, вона – близька до іспанської) та релігія, історія національно-визвольної боротьби проти європейських метрополій. Латиноамериканська інтеграція має кілька рівнів і пов'язана з різними ініціативами: УНАСУР, МЕРКОСУР і ALBA.

Ще одним показовим явищем став спільний блок Ф. Кастро й У. Чавеса. Боліваріанський альянс для народів Нашої Америки (ісп. *Alianza Bolivarianapara los Pueblos de Nuestra America* – ALBA) є радше ідеологічним блоком і був створений у 2004 р. з ініціативи Ф. Кастро і У. Чавеса. Можна здогадатися, що охоплює держави соціалістичної орієнтації, хоча його мета – кооперація та інтенсифікація торговельних зв'язків.

У квітні 2009 р. на саміті країн-учасниць Боліваріанського альянсу прийнято рішення про введення умовної валюти для взаєморозрахунків під назвою "сукре". Як віртуальний засіб платежу вона існує з 1 січня 2010 р. У тому ж році здійснена перша транзакція. Планувалося зробити сукре реальною валютою не лише для членів альянсу, а й для інших держав регіону, перетворити її на альтернативу американському доларові. Натомість улітку 2012 р. усунуто від влади президента Парагваю Л. Фернандо – ставленника лівих сил. "Винести йому імпічмент було нескладно, – зазначає аргентинський геополітик К. Перейра-Меле, – адже це рішення підтримали у Вашингтоні. Крім того, у Парагваї надзвичайно сильні праві традиції (понад сорок років у країні правив диктатор А. Стреснер, який не приховував симпатій до німецьких нацистів). Тепер парагвайська олігархія, найімовірніше, вилучить цю країну, яка вважається серцем Південної Америки, з інтеграційних процесів на континенті. Окрім того, Парагвай може стати головною опорою США в регіоні, особливо враховуючи факт, що тут розташована велика американська база. Вхід Болівії до блоку ALBA означає геостратегічне оточення в дусі операції "Кільце Анаконди"[2]. Адже в сусідньому Перу Сполучені Штати також мають військові бази, а в Чилі існує потужна мережа олігархів, пов'язаних із Вашингтоном.

Однак, незважаючи на перешкоди, створювані США, держави, котрі входять до блоку ALBA, досягли певних успіхів. Серед спільних великих проектів – загальний банк, який займається питаннями фінансів, загальна освіта, розвиток транспортної інфраструктури, установа культурного фонду ALBA й Університету туризму. Країни ALBA розподілили функції за галузевими напрямками, а великі національні проекти

пов'язали з механізмами інтеграції та створенням умов, що гарантували би неможливість контролю транснаціональними корпораціями. Наприклад, Куба курає кампанії загальної освіти, енергетичну безпеку, латиноамериканську школу медицини, у тому числі комунітарну й превентивну медицину, будівництво поселень, телекомунікації[5].

Лідерами блоку ALBA вважають Кубу і Венесуелу, натомість у проекті MERCOSUR ключову роль відіграють Аргентина і Бразилія. Саме ці держави в 1985 р. підписали програму економічної інтеграції та співробітництва, яка заклала основи регіонального об'єднання, наголошуючи на торгівлі. До нього також входять Венесуела, Уругвай і Парагвай. Потенціал об'єднання підтверджує й те, що на його території розміщено 2/3 світових запасів прісної води, і тут здійснюється 20% світового видобутку нафти.

З 2004 р. MERCOSUR і Андске співтовариство (спочатку до нього належали Болівія, Колумбія, Перу, Чилі (вийшло в 1976 р.) і Еквадор; Венесуела перебувала в організації з 1973 до 2011 рр.) вели перемовини про створення нового об'єднання УНАСУР (Союзу південноамериканських націй). Організація заснована 9 грудня 2004 р. на саміті 12 латиноамериканських держав у перуанському м. Куско. Ідеї, закладені в Андській групі, – вироблення єдиної економічної політики, координація проектів та гармонізація законодавства – поширилися на всю Південну Америку.

У травні 2012 р. на Третій енергетичній раді УНАСУР у Каракасі підписано угоду, яка гарантує захист регіональних ресурсів і передбачає інтеграцію в галузі енергетики. Прийнято план будівництва 30 інфраструктурних об'єктів, що передбачають спорудження на території Південної Америки трьох транспортних коридорів, котрі з'єднують Тихий і Атлантичний океани[4].

Союз південноамериканських націй намагається здійснювати єдину зовнішню політику: держави УНАСУР спільно відстоюють інтереси одного з членів організації. Так було, наприклад, у випадку з Аргентиною, яка веде суперечку з Великою Британією про суверенітет над Мальвінськими Островами. Чилі, Венесуела, Болівія й інші країни об'єднання в 2012 р. внесли до Комітету ООН з деколонізації питання про “повернення островів Буенос-Айресу”, а Еквадор заручився підтримкою УНАСУР у справі Дж. Ассанжа.

Лідери УНАСУР прагнуть створити і механізми колективної оборони. На позачерговому саміті організації, що відбувся у Бразилії в грудні 2008 р., засновано Південноамериканську раду з оборони – дорадчий і координаційний орган, завданням якого є аналіз і усунення можливих загроз у регіоні. У Латинській Америці простежуються територіальні проблеми. Причому тут зосереджені величезні ресурси: місцеві тропічні ліси, скажімо, вирізняються найбільшим у світі біорізноманіттям. Окрім того, до 2025 р. регіон вироблятиме 40% усього продовольства на Землі, а враховуючи похмури прогнози з приводу доступу до їжі й води, загальна оборонна політика стає для латиноамериканських країн життєво важливим питанням [5].

Ще один інтеграційний проект – ЕКЛАК (Спільнота країн Латинської Америки та Карибського басейну). Ця регіональна політична й економічна організація створена 17 квітня 2007 р. під час першої зустрічі з енергетичної інтеграції глав Аргентини, Болівії, Бразилії, Венесуели, Гайани, Колумбії, Парагваю, Перу, Суринаму, Уругваю, Чилі й Еквадору на венесуельському острові Маргарита. ЕКЛАК, безумовно, є протиположністю вашингтонського проекту Організації Американських держав. Крім того, до головних цілей ЕКЛАК є протидія регіональній політиці США. І не випадково колишній венесуельський президент У. Чавес був для лідерів спільноти символічною постаттю.

Зазначимо, що в ЕКЛІАК навмисно уникають ідеологізації, намагаючись виробити консолідовану позицію з більшості питань. До співтовариства входять аргентинські синдикалісти, бразильські прихильники широкої федералізації й ідеологи соціалізму ХХІ ст. До ЕКЛІАК приєдналася навіть Мексика, яка завжди стояла осторонь інтеграційних процесів у Латинській Америці, будучи членом НАФТА (Північноамериканська угода про вільну торгівлю). Це засвідчує зонтичний характер організації, що, проте вважається потужним інтеграційним інструментом у регіоні.

Один з найвагоміших результатів діяльності ЕКЛІАК – поява набору концепцій, об'єднаних під назвою “структуралізм”, який незабаром набув значення місцевої ідеології розвитку, названої “девелопменталізм”. Ця течія поєднувала структуралізм, теорії розвитку, кейнсіанство, соціал-демократичне мислення і, що особливо важливо у ставленні держави та нації, націоналізм. Девелопменталізм – не лише економічна теорія, вона стала “національною стратегією розвитку”, за допомогою якої “залежні” держави мали просувати індустріалізацію. Націоналістичний компонент таких стратегій перетворився на ідеологію формування націй-держав. На розвиток девелопменталізму вплинуло всесвітнє поширення ідей кейнсіанства. Обидва напрями виступали за активну участь держави в економіці. Кейнсіанство та девелопменталізм надавали великого значення методам планування, науці управління державою загалом, що спричинило посилення впливу технократів на політичний процес у багатьох латиноамериканських країнах.

У 1950-1960-ті рр. поширилася думка: країни Латинської Америки повинні бути реконструйовані (а в окремих випадках сформовані), аби мати змогу діяти в нових умовах. Звідси з'являлась необхідність збору й гомогенізації економічних і соціальних показників. Унаслідок розроблення ЕКЛІАК-показників та її роботі з навчання технократів різних країн національні держави почали порівнювати себе з іншими державами, що пов'язано із їхнім прагненням до інтеграції. Спрямування на індустріалізацію, планування або раціоналізацію привели до чільної ролі держави. Перша хвиля реформування держав і будівництва нації, ґрунтована на ідеалах девелопменталізму, зазнала невдачі.

З кінця 70-тих років ХХст., зокрема з моменту “боргової кризи” початку 80-тих років, розпочався “неоліберальна перерва”. Неоліберальні державні реформи сформували порядок, який охоплював приватизацію та постійні заклики до зведення ролі держави до мінімуму. В цей період виникла одна з найвпливовіших теорій з назвою “нове державне управління”. Її сутність – обґрунтування необхідності скорочення та зменшення ролі уряду, але при цьому – посилення його фаховості. На практиці неоліберальний підхід часто ставав вузьким поглядом на реформу державного управління, який передбачав “зменшення” і “повернення держави на колишній рівень” [3, с. 99-104].

Упродовж 70-80-тих років спроби порвати з “девелопменталістською державою” призвели до встановлення авторитарних режимів, котрі здійснювали масові репресії, та перетворили більшість населення на опозицію. Підсумком був низький економічний рівень країн після “боргової кризи” 80-тих років. Розвиток неоліберального курсу демократичними урядами також показав слабкі результати.

До кінця 90-тих років чимало країн зіткнулись зі зростаючою нерівністю доходів, бідністю та соціальною фрустрацією. Хоча неоліберали могли уявити розумні стратегії адаптації до міжнародних ринків, вони зазнали невдачі стосовно наднаціональної інтеграції. Сьогодні виникає необхідність у державах, здатних справлятися зі зростаючими запитами населення, що потребує “притулку” від наслідків

кризи та негативного впливу реформ. Ця ситуація в епоху глобалізації зумовила новий тип “подвійного тиску” на державу, коли, з одного боку, постає проблема захисту своїх громадян, а з іншого – як зробити державу сильнішою та створити сприятливі умови для вітчизняних компаній, котрі конкурують на світових ринках. Відтоді, коли соціально-економічна криза виявилася характерною ознакою системи загалом, проблема “подвійного тиску” постає і перед багатими, і перед бідними країнами.

Унаслідок аргентинської кризи 2001 р. з’явилася посилена увага до проблеми пошуку нових стратегій розвитку. Один із прикладів – поява неоструктуралістського та неодевелопменталістського підходів. Відповідно до першого напряму, державі як надбудові, що “виражає інтереси виробників”, відведена стратегічна роль. Неоструктуралісти стверджували: основна функція держави – розробляти стратегію розвитку “Шляхом діалогу і домовленостей”. Основне питання, яке стосується реформування держави, – наскільки державний апарат може досягти “ефективного розвитку” без створення “національної ідеології розвитку”. Неодевелопменталізм відрізняється від структуралізму тим, що перший акцентує на необхідності “національної ідеології” – основи “базового національного договору” (acordonacional).

Аналізуючи досвід європейської інтеграції, де регіоналізація може працювати лише за існування певного рівня наднаціональності, доходимо висновку: в Латинській Америці, де така наднаціональність буде довгостроковою, необхідно створити “національну (наднаціональну) ідеологію” або ідею “нації націй”.

Можемо константувати: створення в 1948р. ЕКЛАК заклало основи не лише усвідомлення власного латиноамериканського варіанта розвитку, а й передбачало синтез теоретичного багажу ЕКЛАК з віковим процесом на шляху до міжнародного визнання поняття “Латиноамерика”. Однак, попри те, що латиноамериканізм мав стати загальнорегіональним поняттям, він ніколи по-справжньому не проникав в національні політичні курси, звернені радше на внутрішню політику. Латиноамериканський дух був міцний у протистоянні США, але ніколи не досягав достатньої могутності для подолання локалізації на користь наднаціональних “еволюційних державних структур” [3, с. 99-104].

Розглядаючи проблему сьогодні й мислячи категоріями таких субрегіональних процесів, як НАФТА або МЕРКОСУР, переконуємося: дискусія стосовно того, наскільки Латинська Америка є слушним визначенням, залишається відкритою. Нещодавній конфлікт через проблеми навколишнього середовища між Аргентиною і Уругваєм може розглядатися як нагадування про необхідність наднаціональних організацій, котрі дають інституціональні гарантії меншим учасникам. Однак у довгостроковій перспективі такі гарантії – це не лише проблема взаємовідносин великих і малих держав, а й передумова для досягнення подальшої економічної та політичної інтеграції. У процесі глобалізації, політика розвитку обмежена традиційними національними рамками, приречена.

Існує думка, що для покращення ефективності державного регулювання необхідно створювати наднаціональні державні утворення. Коли ж такі утворення матимуть легітимність і довіру, то національну ідеологію потрібно розширювати до нового рівня – глобального або регіонального. Однак, не варто сліпо наслідувати європейську модель інтеграції. Хоча Європейський Союз може бути цікавою “дорожньою картою” для латиноамериканської інтеграції, але необхідно враховувати, що пропри подібність “дорога” і “карта” можуть значно відрізнятись. Так, коли з’явився ЄС, європейські країни вже пройшли індустріалізацію і вагомо вплинуло на міжнародну торгівлю. Це дало змогу дозволяло їм захищати вразливі галузі економіки, соціальні

групи і допомагало підтримувати політичну стабільність. Країни ж Латинської Америки наразі лише повинні пройти цей шлях разом і з використанням демократичних інститутів.

Варто погодитись: зліт Латинської Америки – це вже не абстрактне поняття. Країни континенту лідирують у багатьох галузях світового господарства. Бразильська фірма Vale займає місце серед експортерів залізної руди, чилійська Codelco – найбільша компанія в світі, яка спеціалізується на видобутку мідної руди, а мексиканська Cemex вийшла на третє місце серед виробників цементу. В нафтогазовій галузі майбутнє також з Латинської Америкою. Бразильська Petrobras і венесуельська PDSVA впевнено набирають обертів, чому сприяють величезні поклади вуглеводнів у цих країнах. Болівія має газові резерви і запаси рідкісних металів – танталіт, аметрін, олово, цинк, вольфрам. Згідно з журналу “Fortune” за 2012 р., 126 із 500 найбільших світових компаній у Латинській Америці (2005 р. тут їх налічувалось усього 47).

Дуже успішна й соціальна політика латиноамериканських країн. Дослідники зазначають, що кількість бідних людей у регіоні зменшилася на 20%. Тільки в одній Бразилії понад 50 млн. людей почали зараховувати себе до середньої верстви. На думку експертів, у Латинській Америці простежуються ефективніші механізми боротьби з кризою, аніж в Сполучених Штатах і ЄС. Наприклад, місцеві транснаціональні компанії, всупереч логіці неолібералізму, почали брати на себе певну відповідальність за прийняття стратегічних рішень, працювати на благо суспільства, а не вузької групи директорів, інвесторів і керуючих. Латиноамериканські банки запустили програми допомоги бідним або відкрили служби, котрі стали доступними незаможним верствам населення – BolsaFamilia, FomeZero в Бразилії й Oportunidades у Мексиці. Бразильський BancoItau-Unibanco запустив низку освітніх проектів, у тому числі програму RaizeseAsas, мета якої заохочення обдарованих студентів (кожному з них банк зобов’язується виділити 12 тис. дол.). У Мексиці компанія Епова створила “мережу навчання та освіти”, побудувавши понад 40 невеликих навчальних центрів для малозабезпечених громад[3, с.99–104].

Доцільно проаналізувати й місце та роль Бразилії серед інших країн континенту, адже остання почала відігравати важливу і чи не найголовнішу роль на континенті. Ф. Кардозо, розпочавши економічні й соціальні реформи в Бразилії та Д. Русеф зуміли вивести країну на лідерські позиції. Експерти Ради з міжнародних відносин, яка вважається одним з найвпливовіших аналітичних центрів у США, в липні 2011 р. передбачили: Бразилія вже через п’ять років досягне п’ятого місця економіки в світі й отримає постійне членство в Раді Безпеки ООН. Так, Бразилія експортує понад 50 тис. барелів на день біопалива етанол і є в цій ділянці основним конкурентом США. Активно розвиваються китайсько-бразильські відносини. Щоправда, близько 80% бразильського експорту до Китаю становлять базові товари та сировина (соя, масло, залізна руда), а понад 90% імпорту з Китаю припадає на промислові товари. Китай також залишається головним інвестором у Бразилію (гірничодобувний і нафтовий сектор, транспорт, енергетика).

У 2014 р. Бразилії відбувся чемпіонат світу з футболу, а 2016 р. плануються Олімпійські ігри. Це також засвідчує вкладення значних інвестицій в інфраструктуру, безпеку й охорону здоров’я. Бразильські чиновники працюють над проектом “EducasaoparaTodos” (“Освіта для всіх”), мета якого – збільшити бюджетні видатки на освіту близько 7% ВВП до 2015 р. (сьогодні цей показник становить 5,2%). Бразилія бере участь у блоці БРІКС і ІБСА (Індія –Бразилія – Південна Африка) і використовує “м’яку

силу” у зв’язках із країнами португаломовного світу. Відчувається бразильське присутність і в Африці: в Мозамбіку, Сенегалі, Малі й Гані ця латиноамериканська держава координує програми продовольчої безпеки. На “чорному” континенті реалізуються проекти “Південь – Південь” і “тропікалізм”, котрі акцентують на загальній ідентичності. На міжнародній арені активно діє й Аргентина, що входить до блоку VISTA(В’єтнам, Індонезія, Південна Африка, Туреччина, Аргентина). Як і БРІКС, цей акронім запропонували західні аналітики, котрі об’єднали держави нового покоління, здатні забезпечити політичну стабільність, високі темпи зростання та сприятливі умови для розширення торгівлі. Щоправда, зараз Аргентина переживає не найкращі часи. Кредитна політика спричинила зниження зарплат і зростання податків, негативно позначившись на соціальній ситуації в країні[5].

Латиноамериканці відкриті й сприйнятливі до інших культур. Між латиноамериканцями існує почуття солідарності, бажання надати допомогу ближньому. І коли в основу європейської цивілізації покладено еллінський девіз “Швидше. Вище. Сильніше“, культ успіху і підприємництва, то Латинська Америка дотримується протилежного світогляду. Індіанська болівійська традиція “не обдурюй і не вкради” або слоган сапатистів-революціонерів з Мексики “будь з тим, хто нижчий, слабший, повільніший”, нам набагато ближчий і зрозуміліший, аніж західні оди конкуренції та егоїзму. Зрештою, і католицька “теологія визволення”, яка критикує буржуазний спосіб життя і засуджена Ватиканом, у контексті православної культури буде симпатичнішою від підозрілого проекту екуменізму. І, безсумнівно, латиноамериканський досвід інтеграції, що дав змогу виробити механізми протидії зовнішнім силам, дуже корисний для українських політиків, котрі серйозно задумуються над тим, як реалізувати на практиці ідею ЄС [5].

Наступний напрям співпраці Латинської Америки спричинений нещодавнім входженням до МЕРКОСУР Венесуели. Так, Венесуела має значні запаси вуглеводневих ресурсів і, в принципі, може конкурувати за статус регіонального лідера з потужною Бразилією. Крім того, її політична риторика проникнута послідовним антиамериканізмом, що й породжує нові, антиамериканські, напрями співпраці між латиноамериканським континентом і рештою світу. Позиція Венесуели насамперед визначається ситуацією в Латинській Америці, де конкурують дві протилежні тенденції. З одного боку, Сполучені Штати Америки, котрі намагаються усілякими способами зберегти лідерство в світовій політиці. Так, з цією метою вони прагнуть закріпити, розвинути і доповнити систему режимів світового регулювання, у створенні якої вони зіграли визначальну роль з часу закінчення Другої світової війни. Уже зазначалося, що Вашингтон намагається зберегти колишній вплив на світові політичні процеси, в тому числі й у Латинській Америці. З іншого – структурна реконфігурація у світовій економіці стимулює тенденції до децентралізації в міжнародних відносинах. На цьому тлі виразно простежується прагнення країн цього регіону домогтися більшого політичного впливу в міжнародних справах, послабивши політичний тиск США. Тому активний розвиток латиноамериканської регіональної інтеграції та “лівий дрейф” країн регіону – найяскравіший приклад “провалу” політики США щодо встановлення нового світового порядку. Отже, намагаючись зміцнити свій вплив у віддалених частинах світу, США втрачають його вплив у тому регіоні, який раніше розглядався у вигляді сфер їхнього безперечного домінування(Латинська Америка)[1,с.96].

Зміну глобальної ролі регіону засвідчують і макроекономічні тенденції: Латинська Америка стає одним із центрів промислово-господарського підйому. За

останні 8 років темпи збільшення місцевих економік перевищують аналогічні показники розвинутих країн, поступаючись лише Китаю й Індії. Стабілізується також соціальне середовище: середній рівень безробіття дорівнює 6,4%, простежується стабільне повернення багатьох громадян на континент, котрі залишили свої країни у пошуках кращого життя в 90-тих роках. Зростає кількість підприємств малого та середнього бізнесу, що сприяє розширенню середньої верстви, яка за даними Всесвітнього банку, становить у структурі населення 30%. Усі кількісні та якісні показники підтверджують, що країни континенту змогли перейти до нової парадигми економічного розвитку[10].

Як ми вже зазначали, нарощуючи економічний вплив, країни Латинської Америки та Карибського басейну прагнуть і до зміни своєї ролі на світовій арені, прикладаючи зусилля для прискорення інтеграції і між собою, і в глобальному економічному й політичному просторі. З огляду на такі прагнення, позиції правлячих еліт більшості держав Латинської Америки принципово збігаються. Це цілком закономірно, що в минулому периферійні країни, які прагнуть подолати власне маргінальне становище, пробують, з метою активізації участі в міжнародних справах, заручитися підтримкою держав, котрі мають політичний і економічний вплив та розділяють з латиноамериканськими країнами бачення нового економічного й політичного глобального порядку як мінімум у тому, де світ не повинен бути американоцентричним. У зв'язку із цим уряди держав Латинської Америки активно налагоджують торговельні відносини не лише з країнами Європи, а й Азії та Африки. У такому сенсі істотно зміцнює позиції в регіоні Китай. Наприклад, для низки держав (Бразилії, Чилі, Перу) Пекін поступово перетворюється на основного торговельного партнера, витісняючи США з традиційних лідерських позицій. У свою чергу частка Латинської Америки в товарообігу Китаю становить близько третини[10].

Сполучені Штати усвідомлюють ризики несприятливих для них тенденцій регіонального розвитку і намагаються переламати ситуацію, в тому числі за допомогою створення нових інтеграційних об'єднань, не тільки НАФТА, а передусім Тихоокеанського альянсу (учасники – Мексика, Чилі, Колумбія, Перу), що постає оновленою версією колишніх планів створення панамериканської зони вільної торгівлі.

На тлі зазначених тенденцій розгортається і внутрішньо регіональна конкуренція за першість Венесуела, ВВП якої становить 402 млрд. дол., не володіє достатніми ресурсами для повноцінного лідерства в Південній Америці. Водночас нинішнє керівництво країни відкрито претендує на цей статус і провадить відповідну зовнішню політику[1, с.97]. Так, за керівництва У. Чавеса Венесуела почала дотримуватися яскраво вираженої антикапіталістичної й антиімперіалістичної риторики, пропагуючи соціалістичні цінності та “революційну” естетику. В основу “чавізму” – офіційної ідеології Венесуели – були покладені віра в моральну й історичну перевагу соціалізму, неминучість його конфлікту з капіталізмом, поглиблення класової боротьби на глобальному рівні та прагнення до солідарності з промарксистськи налаштованими суспільно-політичними рухами в усьому світі. Звідси – висока роль антиамериканської риторики країни. Відверто протиставляючи себе США, їхньому “глобальному ліберальному проекту” Венесуела прагне збільшити власну вагомість на міжнародній арені. Тим часом за оцінюваннями ідеологічного підґрунтя політики Венесуели необхідно виявляти стриманість і обережність. Описане світобачення реально протирічить з насущним практичним інтересам коротко- та середньострокового характеру, котрі зумовлені глибокою інтеграцією Венесуели в глобальну економіку.

Із урахуванням антиамериканської риторики венесуельського керівництва, економічний базис зовнішньополітичних амбіцій країни має винятково капіталістичне ринкове походження й обумовлений її роллю на світовому енергетичному ринку як енергетичної держави. Засадами економічного зростання країни та її активної поведінки на міжнародній арені слугують великі природні ресурси. За даними ОПЕК, у 2011 р. Венесуела забезпечувала 4,1% світового видобутку нафти, 3,8% світового експорту нафти і нафтопродуктів. Вартісний обсяг експорту нафти дорівнював 86,1 млрд. дол. За останні роки Венесуела істотно зміцнила позиції серед найбільших експортерів вуглеводневих ресурсів – у 2007–2011 рр. різко зросли оцінки обсягу розвіданих запасів нафти (з 99 до 298 млрд. бар.), відтак частка країни у світових запасах збільшилася з 8,2% до 20,1%, а в Латинській Америці аналогічний показник досяг 87,3% [12]. Унаслідок цього, з 2010 р. вона посіла перше місце в світі за обсягом запасів. На Венесуелу також припадає 2,8% світових запасів природного газу, хоча його промисловий видобуток поки не ведеться.

Діалектика венесуельської політики контрастно простежується в її відносинах зі США. Викриваючи американську гегемонію, Венесуела зберігає тісні економічні зв'язки з Вашингтоном. Це виявляється насамперед у поставках венесуельської нафти до США. Тому створюється враження, що два виміри взаємодії країн – ідеологічна і торговельно-економічна – не перетинаються.

Навіть у періоди загострення двосторонніх відносин Венесуела жодного разу не відмовлялася від виконання укладених контрактів. Високі ціни на нафту впродовж майже всіх 2000-х років допомогли керівництву країни істотно поліпшити економічне становище і перейти, користуючись сприятливою економічною кон'юнктурою, до активізації зовнішньої політики на шляхах діяльнішої участі в перегляді статус-кво і формуванні поліцентричної світової системи.

Як невід'ємний елемент справедливішої системи світлорегулювання Венесуелою постулюється радикальна перебудова міжнародних інститутів. Однак венесуельський антиамериканізм має лише інформаційно-пропагандистський характер і здебільшого обмежується пропозиціями реформування ООН, у тому числі скасуванням права вето постійних членів Ради Безпеки, постійною критикою зовнішньополітичної активності США, зокрема, їхніх операцій в Афганістані, Іраку і Лівії, та позиції США стосовно сирійського питання, закликами до відмови від використання долара як світової резервної валюти [1, с.98].

Щоправда б у фінансовій сфері уряд У. Чавеса глибше реалізовував свою політику. Практичними кроками з обмеження ролі долара в міжнародних фінансах стало використання, як вже зазначалось, особливої валютної одиниці (сукре), що об'єднало близькі для Венесуели країни, а китайський кредит у розмірі 20 млрд. дол. було наполовину деноміновано в юанях.

На тлі подібних планів рельєфно простежується обмеженість повістки дня, масштабу і структури міжнародних взаємодій Венесуели. До її основних партнерів належать переважно країни, котрі також відкрито і різко виражають невдоволення гегемонією США: Іран, Білорусія, Лівія (до 2011 р.), Сирія. Взаємодія з ними має політично обумовлений характер і не обіцяє особливих вигод, за винятком, мабуть, однієї – всі ці країни у США зараховують до неблагонадійних.

Одночасно в Каракасі не можуть не усвідомлювати три фундаментальних чинники, котрі визначають діапазон його зовнішньополітичної активності: Венесуела не відповідає “глобалізації по-американськи” (іншої ж поки немає); країна економічно

істотно залежить від стабільних відносин зі США; сам Вашингтон володіє переважаючими військовими, політичними, економічними та культурними ресурсами. У цьому сенсі, як видається, відверта провокаційна поведінка є лише спробою звужити для американців простір для маневру в двосторонніх відносинах, не дозволяючи їм активно втручатися у внутрішню політику і сприяти відстороненню діючих еліт від влади. Ми вже згадували, що на регіональному рівні Венесуела прагне позиціонувати себе в ролі одного з лідерів Латинської Америки. Формально визнаючи провідну ідейно-політичну роль Куби, Венесуела стала основним спонсором “лівих” режимів і всерйоз розраховувала “замкнути” на собі кубинську ідеологічну спадщину[1, с.99]. Однак “лівий поворот” у Латинській Америці, в процесі якого до влади в більшості країн регіону прийшли уряди соціальної орієнтації, не приніс Венесуелі істотних політичних надбань. У багатьох країнах він мав помірні, соціал-демократичні форми (класичний приклад – Бразилія). Унаслідок чого на ідейному полі Латинської Америки намітилася конкуренція двох груп соціально-орієнтованих сил, що створює для Венесуели труднощі зовнішньополітичного позиціонування. В таких умовах Каракас дотримується двоїстого підходу до розвитку регіональної підсистеми. З одного боку, він зберігає орієнтацію на формування та розширення блоку лівих режимів під своїм патронатом. З іншого – прагне не дозволити суперництва з помірними лівими урядами, який може перерости в розкол, а це – вдала нагода для США відновити колишній вплив у регіоні.

Для досягнення першої мети був створений блок АЛБА, куди, крім Венесуели, увійшли Куба, Болівія, Еквадор, Нікарагуа, Домініка, Антигуа та Барбуда, Сент-Вінсент і Гренадіни. Зближення з помірними режимами виразилось у залученні до МЕРКОСУР, УНАСУР і СЕЛАК. Усі ці об’єднання сприймаються у Венесуелі частинами єдиної композиції латиноамериканської регіональної підсистеми. АЛБА покликана стати об’єднанням, де економічний та ідейний вплив Венесуели забезпечують їй провідне політичне становище. У рамках МЕРКОСУР вона відстоює ідею економічної інтеграції на взаємовигідній, рівноправній основі. УНАСУР розглядається Каракасом насамперед інструментом координації південноамериканських держав із військово-політичних питань. СЕЛАК мислиться найширшим політичним форумом, що може замінити Організацію американських держав, де переважний вплив зберігають Сполучені Штати. У кінцевому підсумку, узгоджена політика на всіх рівнях і у всіх форматах регіонального співробітництва, на думку Каракаса, сприятиме розширенню можливостей політичного маневру, зміцненню незалежності країни і в міжнародних справах, і у визначенні пріоритетів внутрішньополітичного розвитку[1, с.99].

Активізація відносин із Китаєм стала першим надбанням зовнішньої політики У. Чавеса. Китай розглядався венесуельським керівництвом одним із ключових напрямів диверсифікації зовнішньоекономічної діяльності країни, який втілює прагнення Венесуели максимально знизити залежність від Сполучених Штатів – “головного ідеологічного ворога”. На офіційному рівні Китай також усіяко акцентує на економічній співпраці між країнами, що визначається спільними проектами в енергетиці, фінансовій сфері, сільському господарстві, будівництві, інфраструктурних проектах і високих технологіях. Китай уже є найбільшим кредитором Венесуели. Остання належить до країн, котрі згадуються в офіційній енергетичній стратегії КНР[7]. Каракас і Пекін 16 травня 2013р. підписали угоду, згідно з якою Венесуелі вже виділено додатковий кредит у розмірі 4 млрд. дол. Він покликаний профінансувати збільшення видобутку нафти компанією Sinovensa, що стала спільним підприємством PDVSA і CNPC[16]. У 2001 р. країни оголосили про початок стратегічного співробітництва. Відтоді постійне зростання

обсягів товарообігу між країнами супроводжується і нарощуванням інституційної бази двосторонніх відносин. З цим процесом пов'язувалися перспективи доповнення економічного співробітництва зближенням політичних підходів до реформування міжнародного порядку[14]. Причому залишається, навіть посилюється відчуття – Китай експлуатує ціннісно-ідеологічну риторику Венесуели, використовуючи її для непрямого тиску на США. На тлі радикалізму Каракаса, пекінські пропозиції поступового реформування системи міжнародного регулювання сприймаються помітнішими та розсудливішими. Венесуела своїми діями сама часто створює враження, нібито “грає на боці Китаю”.

Зближення з питань світового регулювання на практиці має чітко позначені межі, а повноцінного “переливання” партнерства з економічної в політичну сферу в дусі неофункціональної логіки насправді не відбувається. Важливо пам'ятати: на міжнародній арені Китай провадить ініціативну політику стосовно забезпечення своєї країни природними ресурсами, не пов'язану з поширенням певної ідеологічної або ціннісно-обумовленої програми[15]. Саме з таких позицій варто трактувати його відносини з Венесуелою. На офіційному рівні Пекін намагається дистанціюватися і від внутрішньополітичної тематики[6], і від явної ідеологічної дружби з Каракасом. Китайські експерти пов'язують подібну позицію Пекіна з небажанням конфліктувати зі США з венесуельського питання. Тому Венесуела навмисно розглядається однією з держав Латинської Америки, з якими Китай вибудовує прагматичні відносини. При цьому жодна з країн регіону, на думку китайських експертів, не має особливого становища у зовнішній політиці КНР[9]. На практиці тема двосторонніх відносин і на офіційному, і на експертному рівні обговорюється дуже рідко, переважно у зв'язку з проектами в нафтовій галузі Венесуели.

Позиція політичного дистанціювання Китаю зрозуміла й американським аналітикам, котрі часто називають відносини між Китаєм і Венесуелою “кон'юнктурними” [13]. Політичні системи та концепції розвитку двох країн, не кажучи вже про філософські засади їхньої поведінки на світовій арені, сутнісно різні. Не мають однозначно позитивного характеру і китайсько-венесуельські економічні відносини. В експоненціальному розвитку торгівлі спостерігається зворотний бік: не лише Венесуела, а й інші латиноамериканські країни відчувають зростаючу конкуренцію китайських промислових товарів і робочої сили. Зростає страх перетворення на сировинний придаток Китаю який, як вважає багато хто в регіоні, має намір з часом претендувати на роль нового світового гегемона. Венесуельське керівництво аж ніяк не прагне до заміни однієї домінуючої наддержави на іншу. В Латинській Америці Китай викликає інтерес як одна з найдавніших культур, що володіє значним потенціалом у багатьох сферах. Але з тих самих причин поширене негативно-насторожене ставлення до Пекіна. На побутовому рівні його просто бояться. Яскравою ілюстрацією деструктивного впливу китайського гіганта на соціально-економічну стабільність стало розорення безлічі ремісників у Перу й інших країн. Нашадки давніх ацтеків і майя змушені шукати нові способи заробітку після того як дешеві китайські сувеніри почали витісняти їхні товари з ринку[1, с.105-106].

Загалом: явно виражена орієнтація Китаю на задоволення власних сировинних запитів за рахунок співпраці з Венесуелою впливає як на стратегічне сприйняття Пекіна венесуельським керівництвом, так і безпосередньо – на утримання співробітництва. Тож увесь Латиноамериканський континент принципово змінив свою, дещо ідеологізовану, антиамериканську, внутрішню і зовнішню політику. Як висновок, підсумуємо, що серед інтеграційних об'єднань латиноамериканського континенту переважають кілька

основних напрямів розвитку: антиамериканський рух, який являється у політичній та економічній протидії Латинської Америки, у вигляді МЕРКОСУР, УНАСУР та ЕЛАК; запровадження політики девелопменталізму, що має гармонійно поєднати ліберальні принципи інтеграції та ліві настрої всіх країн Латинської Америки; зростаюча роль Бразилії й Венесуели – могутніх політичних акторів на міжнародній арені, ключових членів та ідейних натхненників латиноамериканських об'єднань, котрі маючи великі запаси природних ресурсів, сміливо змінюють напрями співпраці (наприклад, з Китаєм) і таким способом трансформують політичне забарвлення всього континенту.

Список використаної літератури:

1. Байков А., Истомин И, Колодный А. О кризисах, странных дружбах России и новой роли малых и средних государств . МГИМО - Университет, Москва, Россия С.96
2. Коровин В. Схватка с “Анакондой”. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.politcom.ru/5811.html>
3. Пунтиглиано А.Р. "Латиноамерика" : размышления о глобализации, государстве, национальности и развитии: (реферат) / А. Зиновьев // Политическая наука. - 2008. - № 4. - С. 99-104
4. Пятаков А. UNASUR: прагматичная мечта о единой Южной Америке. Электронный ресурс. Режим доступа: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=4227#top
5. Савин Л. Век Латинской америке. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.odnako.org/magazine/material/vek-latinskoj-ameriki>
6. Anne T. China-Venezuela commercial cooperation benefits two peoples // Chinese Governmental's Official Web Portal. 2012. 25 Nov. Электронный ресурс. Режим доступа: http://www.gov.cn/misc/2012-09/25/content_2233096.htm
7. China's Energy Policy 2012 // Chinese Governmental's Official Web Portal. 2012. 24 October. Электронный ресурс. Режим доступа: http://english.gov.cn/official/2012-10/24/content_2250497_10.htm
8. Dávalos Pablo. Sumak Kawsay y Estado Plurinacional. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.puce.edu.ec/documentos/CuestionessobreelSumakKawsay.pdf>
9. Kunsheng Zhang. On Strengthening China's Relations with Latin American and Caribbean Countries under New Situation // China Institute of International Studies. 2013. 30 October . Электронный ресурс. Режим доступа: http://www.ciis.org.cn/english/2012-10/30/content_5446364.htm.
10. Latin America: Middle Class hits Historic High // The World Bank. 2012. 13 Nov. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.worldbank.org/en/news/feature/2012/11/13/crecimiento-clase-media-america-latina>
11. Martí José. Nuestra América. Электронный ресурс. Режим доступа: http://www.ciudadseva.com/textos/otros/nuestra_america.htm
12. ОПЕС Annual Statistical Bulletin 2012. Vienna: ОПЕС, 2012. Электронный ресурс. Режим доступа: http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2012.pdf.
13. Ratliff W. Pragmatism Over Ideology: China's Relations with Venezuela. // The Jamestown Foundation, 2013. 24 May. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.james>

town.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews[tt_news]=3936&tx_ttnews[backPid]=196&no_cache=1.

14. Romero C., Corrales J. U.S. – Venezuela Relations // U.S. – Latin America Relations since 9/11. NY.:Routledge, 2009
15. Sorj B., Fausto S. America Latina: Transformaciones Geopoliticas y Democracia // Centro Edelstein de Pesquisas Sociais: Instituto Fernando Henrique Cardoso, 2010.
16. Venezuela, China agree on financing for Venezuelan oilfield // See news. Energy. 2013. 16 May. Электронний ресурс.Режим доступу: <http://energy.seenews.com/news/venezuela-china-agree-on-financingfor-venezuelan-oilfield-353619>.

ANTI-AMERICANISM AND DEVELOPMENTALISM - BASIS OF MODERN LATIN AMERICA

Tetyana Bessarab

*Ivan Franko National University of Lviv
Institute of philosophy, department of theory and history of political science
Universytetska st., 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail:btv.120390@mail.ru*

This article makes the analysis of modern trends of political activity integration associations in Latin America. It is revealed that the main directions of their activities are anti-Americanism and developmentalism. Determined that these phenomena are relevant to the activities of the MERCOSUR, UNASUR and ECLAC, and become a powerful basis for the establishment and strengthening of the entire continent.

Keywords: Latin America, developmentalism, anti-americanism, iberoamerica.

АНТИАМЕРИКАНИЗМ И ДЕВЕЛОПМЕНТАЛИЗМ – ОСНОВЫ СОВРЕМЕННОЙ ЛАТИНСКОЙ АМЕРИКИ

Татьяна Бессараб

*Львовский национальный университет им. Ивана Франко,
философский факультет, кафедра теории и истории
политической науки, ул. Университетская, 1, 79000, Львов, Украина
e-mail: btv.120390@mail.ru*

Проанализированы современные тенденции политической деятельности интеграционных объединений стран Латинской Америки. Выявлено, что основными направлениями их деятельности являются антиамериканизм и девелопментализм. Определено, что эти явления являются актуальными в деятельности МЕРКОСУР, УНАСУР и ЭКЛАК, и становятся мощной основой для становления и укрепления всего континента.

Ключевые слова: Латинская Америка, девелопментализм, антиамериканизм, ибероамерика.